

***“Wanneer komt de dag
waarop jij leesbaar gaat
schrijven?”***

Reageren op wat kinderen presteren.

Gerda Lubberdink

*“Wanneer komt de dag waarop
jij leesbaar gaat schrijven?”*

*Reageren op wat kinderen presteren.
Door Gerda Lubberink*

*Deel 3 in de serie: Begeleidingsmotieven
Een uitgave van*

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	4
H.1- Verschillende reactiemogelijkheden van de leerkracht op de prestaties van kinderen	6
H.2- Een blik op de temperamenten	10
H.3 - Reageren op het melancholische temperament.....	11
H.4- Reageren op het choleric temperament.....	14
H.5- Reageren op het flegmatische temperament.....	17
H.6- Reageren op het sanguinische temperament	20
H.7- Concrete reacties	23
H.8- Abstracte reacties.....	26
H.9- Reageren vanuit het verleden , het heden, of de toekomst	28
H.10- Het terughouden van de reactie op een prestatie van een kind.....	30
H.11 - Proef op de som	33
H.12- Nawoord.....	35

Voorwoord

“Wanneer komt de dag waarop jij leesbaar gaat schrijven?”, vroeg Rudolf Grosse (een van de eerste vrijeschool leraren in Stuttgart) aan een leerling, nadat hij al van alles gezegd had over zijn schrijfprestaties. Na een paar dagen overhandigde de leerling triomfantelijk zijn schrift aan zijn leraar en zei: “Vandaag meester!”

Deze anekdote heeft mij diep geraakt. Dat je met een enkele zin zoveel invloed kunt uitoefenen op het welzijn en de prestatie van een kind. Wanneer in bovenstaand voorbeeld door de leerkracht gezegd zou zijn: “Als ik jouw schrift zie weet ik niet wat er staat, omdat je zo onduidelijk schrijft”, zou het effect totaal anders zijn geweest. Het kind zou dan kunnen denken: “Ik doe het toch nooit goed!” Dat werkt niet motiverend en bevordert een negatief zelfbeeld.

In de loop der jaren beleefde en zag ik steeds duidelijker de verschillende werkingen die uitgaan van reacties van leerkrachten op de prestaties van kinderen. Als je ziet hoe blij een kind kan zijn met een compliment, of hoe teleurgesteld over een vage opmerking, hoe boos na een cynische reactie of hoe verbaasd na een verrassend gebaar, besef je dat het er toe doet hoe je als leerkracht reageert op een prestatie. Als je ziet hoe een leraar zich ongemakkelijk voelt na een misplaatste opmerking, hoe stralend na een reactie die positief ontvangen werd, dan besef je dat het er toe doet hoe je reageert, ook voor de leraar! De praktijk van alle dag laat zien dat er veel manieren van reageren inslijten die samenhangen met de geaardheid van de leraar. Mijn enthousiasme was gewekt om die gewoontes in kaart te brengen en de verschillende kwaliteiten ervan te leren

kennen. Mijn enthousiasme is alleen nog maar toegenomen tijdens mijn zoektocht. Onder het begrip prestatie versta ik alle handelingen die een kind verricht op school, van het houden van een spreekbeurt tot het vegen van het klaslokaal toe. Ik heb me beperkt tot de verschillende blikrichtingen vanuit de leraar. Kinderen kunnen echter ook zelf reageren op hun prestaties. Het is zinvol en interessant om ze daarbij te begeleiden. Ik heb in deze brochure ervoor gekozen deze invalshoek buiten beschouwing te laten.

Ik hoop dat de lezer mijn enthousiasme kan delen.

Gerda Lubberdink
Haarlem oktober 2010.

H.1 –Verschillende reactiemogelijkheden van de leerkracht op de prestaties van kinderen

Wanneer een kind iets “doet”, zijn de reactiemogelijkheden van de volwassene legio! De hieronder genoemde 26 mogelijke reacties hebben een heel eigen kleuring en effect. Onderstaande lijst biedt, behalve informatie, ook de kans om in je eigen reactiespiegel te kijken.

1. Positief beoordelen

“Je hebt de driehoek precies mooi binnen de lijnen ingekleurd. Heel goed!”

2. Negatief beoordelen

“Die tekening ziet er niet uit!”

3. Stimuleren

“Als je nog even in dit tempo doorwerkt, heb je je werk af voordat de bel gaat.”

4. Spiegelen

“Wanneer je steeds van je plaats af loopt, komt je werk niet op tijd af”.

5. Analyseren

“Volgens mij zijn de kleuren niet helder omdat jouw gele krijtje niet schoon is.”

6. Vergelijken met andere prestaties

“Jouw buurman heeft in ieder hokje één cijfer gezet en jij zet een cijfer in twee hokjes.”

7. Bekritisieren

“Heb je nu al weer voor de kantlijn geschreven?”

8. Vragen stellen

“Hoe komt het dat je vandaag zo’n lang verhaal hebt geschreven?”

9. Een gebaar maken

Duim omhoog steken tegen een kind.

10. Fysiek contact maken

*Een por(duwtje in de arm geven en dan zeggen “geweldig joh!”
???*

11. Mimiek

Een kind aankijken met opgetrokken wenkbrauwen.

12. Belonen

“Jij hebt zo hard gewerkt dat jij een gekleurd blaadje krijgt om de volgende vormtekening op te maken.”

13. De prestatie laten herhalen

“Ik zag dat jij het touwtje in een keer goed in de vorm op je tafel legde. Kun je dat nog een keer laten zien?”

14. Aanwijzingen geven ter verbetering van de prestatie

“Als je je schrift iets schuiner legt, kunnen de letters ook schuiner geschreven worden.”

15. De prestatie nadoen

“Je ziet een kind heel ontspannen met gestekte rug touwtje springen en je doet dat na voor de hele klas.”

16. Waarnemen en uiterlijk geen reactie geven

“Je ziet dat een kind de cijfers van beneden naar boven schrijft, maar houdt de reactie terug.”

17. Aansluiten bij het choleriche temperament

Klap op de schouder en duim omhoog.

18. Aansluiten bij het melancholische temperament

“Zo bijzonder, hoe jij dat kleine vaasje in het poppenhuis hebt getekend en er ook nog bloemetjes op te zien zijn.”

19. Aansluiten bij het sanguinische temperament

“Ik teken voor jou een stralende ster op het bord?”

20. Aansluiten bij het flegmatische temperament

“Eergisteren zagen we drie letters die nog in de spiegel hadden gekken, gister twee, en vandaag maar één!”

21. Abstract reageren

“Ontzettend mooi gedaan.”

22. Concreet reageren

“Rechts onder op je papier ligt nog te veel water.”

23. Reageren vanuit het heden(de situatie)

“Nu heb je de juiste afstand tot je schrift.”

24. Reageren vanuit het verleden

“Jij schreef altijd aan ’t eind van jouw verhalen, “doei!”.”

25. Reageren vanuit de toekomst

“Gaat het jou lukken om morgen als eerste bij de deur te staan als we naar buiten gaan?”

26. Weergeven van het effect van de prestatie op de leraar

“Als ik jullie zo hoor zingen, wordt ik zó blij van binnen en ben ik heel trots op jullie.”

H.2–Een blik op de temperamenten

De natuur laat zich in de vier seizoenen van verschillende kanten zien. Zo leven in ieder kind de kwaliteiten van de vier temperamenten. Deze zijn te verbinden met de kwaliteiten van aarde, water, lucht en vuur. Bij kinderen tussen 7 en 14 jaar zijn de temperamenten goed waar te nemen. Soms overheerst het vurige, soms het luchtige of is het lastig een bepaalde voorkeur te herkennen. Omdat je als volwassene vaak vanuit de gewoonte reageert is er grote kans op eenzijdigheid die met jouw optreden als leraar samenhangt. De blik op de temperamenten biedt de kans om gevarieerder te reageren en beter aan te sluiten bij het temperament van de kinderen. Hierna zijn voorbeeldreacties beschreven die aansluiten bij een bepaald temperament. Een keur aan mogelijkheden die zowel recht doet aan de leraar als aan het kind.

H.3 –Reageren op het melancholische temperament

Als lagere schoolkind zag ik veel leeuwen en beren op mijn pad. Vooral als de gymnastiekles naderde gierden de zenuwen door mijn lijf. Maar niemand kon dat aan mij merken. Tot ik in een les op het schuin gezette wandrek naar boven moest klimmen. Dat lukte met het zweet in mijn handen. Voor mij was dat een topprestatie. Toen ik boven zat durfde ik niet meer naar beneden en begon te huilen. Daarop reageerde de gymleraar met harde stem nuchter: "Gerda, je bent naar boven gekomen, dus je kunt er ook weer af!" Voor mij was dat dus niet zo! Ik twijfel niet aan de goede bedoeling van de gymleraar, maar ik voelde me afgewezen en niet gezien in mijn reële angsten. Hij kende mij niet in mijn melancholie.

Wat zou een passender reactie geweest kunnen zijn?

Voorbeeld 1:

"Heel goed van je, dat je zelfstandig naar boven bent geklommen. Ik wil je helpen om naar beneden te komen."

Hierdoor kan een kind zich gezien voelen en vertrouwen krijgen in de volwassene. Als het nodig is krijg je hulp. De behoefte aan bescherming in moeilijke situaties is groot. Daaraan kom je zo tegemoet.

Essentie: REACTIES DIE VERTROUWEN GEVEN EN VEILIGHEID BIEDEN.

Voorbeeld 2:

“Wil je zeggen waarom je huilt?” En als er geen reactie komt kun je de volgende mogelijkheden suggereren: “Ben je bang dat je zult vallen? Of denk je dat ik niet sterk genoeg ben om je te kunnen helpen, of denk je dat.....?”

Door vragen te stellen geef je het melancholische kind de ruimte om dat , wat zij van binnen beleeft te uiten. Of om bepaalde voorstellingen uit te spreken. Dat is geen vanzelfsprekende zaak. Het helpt dan om de drempels of de blokkades voor het kind op te ruimen.

Essentie: REAGEREN MET VRAGEN NAAR DE BINNENWERELD VAN HET KIND.

Voorbeeld 3:

“Hoe wil je dat ik je help? Zal ik naar je toe komen, of wil je dat een klasgenootje je komt helpen, of zal ik je handen vasthouden?”

Melancholici willen graag zelf verantwoordelijkheid dragen. Ze kunnen vaak goed verwoorden wat ze willen. Op deze manier kunnen ze dan hun eigen “bijzondere” invulling geven aan een volgende stap na een prestatie.

Essentie: REAGEER ZÓ, DAT HET KIND (MEDE) VERANTWOORDELIJKHEID KAN DRAGEN.

Voorbeeld 4:

“Weet je, toen ik zo oud was als jij, durfde ik ook niet naar beneden. Maar ik durfde ook niet te huilen. Ik ben blij dat jij dat wel durft te uiten, want nu kan ik je helpen.”

Een kind voelt zich zo niet alleen in z’n angst of beperking maar treft een lotgenoot in de volwassene. Het melancholische kind is gevoelig voor het leed van de ander. Dat relativeert z’n eigen situatie en leidt af van het eigen leed. Grote kans dat een deel van de angst dan al wegebt. Je kunt ook verwijzen naar een persoon uit de vertelstof die soortgelijke problemen heeft.

Essentie: REAGEER MET DE MOGELIJKHEID VOOR HET KIND MEE TE LEVEN MET DE ANDER.

Voorbeeld 5:

“Wil je proberen twee treden zelf naar beneden te gaan, terwijl ik naast je blijf staan en dat ik bij de andere trede help?”

Het probleem, namelijk de hele ladder afdalen, wordt verkleind. Het vraagstuk in kleine stapjes verdelen maakt het makkelijker verteerbaar. Bovendien geeft dat nog een extra overwinningsmogelijkheid. Je rekt als het ware het elastiekje van de moed nog een klein beetje op, maar laat het niet knappen.

Essentie: REAGEER ZODANIG DAT DE VOLGENDE STAPPEN NA EEN PRESTATIE OVERZICHTELIJK EN BEHAPBAAR ZIJN.”

H.4–Reageren op het choleric temperament

Voorbeeld 1:

“In een zesde klas zit Thies met uiterste precisie met een passer een bloem te construeren. De leraar loopt rond en geeft Thies een por in zijn bovenarm en steekt zijn duim op. Thies kijkt stralend terug en gaat ijverig verder.”

Compacter kun je bijna niet reageren. Twee gebaren, waarvan één met fysiek contact. Maar leraar en leerling begrepen elkaar. Voor cholericici is de reactie vanuit geen woorden maar daden adequaat. Hier was het fysieke contact effectief.

Essentie: COMPACT, WOORDLOOS REAGEREN.

Voorbeeld 2:

“In de tweede klas oefenen de leerlingen om de schuine letter “f” mooi te schrijven. Debby heeft de vorm bijna te pakken. De leraar ziet het en zegt: “Als je de onderlus iets langer maakt, heb je je doel bereikt.”

Cholericische kinderen vinden het fijn om doelgericht te werken. Reacties in dat kader ondersteunen hun intenties en helpen dat ze verder willen gaan.

Essentie: REACTIES IN HET KADER VAN DOELSTELLING.

Voorbeeld 3:

Seth kan al heel vaardig jongleren met twee ballen. De leraar zegt: “Seth, prima, kun je het nu ook met een oog dicht? Met twee ogen dicht is ook goed.”

Cholerici houden van uitdagingen. Zodra een kind een vaardigheid onder de knie heeft, wordt het aantrekkelijk om weer een nieuwe vaardigheid te veroveren. Dat kun je met je reactie aanmoedigen.

Essentie: REACTIES MET UITDAGINGSKARAKTER.

Voorbeeld 4:

“Marije levert een tekening in van het Sint Maartenfeest. Er staat weinig op papier en dat wat er staat is niet afgewerkt. Een povere prestatie ten opzichte van haar kunnen! De leraar kijkt naar de tekening, kijkt naar Marije en zegt: “Jij kunt beter en ik wil dat je dat gaat laten zien in deze tekening!”

Door bovenstaande opmerking spreek je van persoonlijkheid tot persoonlijkheid. Dat is voor het cholericische temperament heel wekkend. Geen als of maar, of uitvoerige analyses, maar duidelijk je verwachtingen of oordelen uitspreken.

Essentie: REACTIES VAN PERSOONLIJKHEID TOT PERSOONLIJKHEID MET EEN DUIDELIJKE BOODSCHAP.

Voorbeeld 5:

Een klas is aan het fluiten. Deborah vindt het lastig en de fluitprestaties laten nog te wensen over. De leraar zegt: “Deborah, kijk even naar mijn vingers. Die houd ik vlak boven de gaatjes van de fluit. Zo kun je de noten veel sneller spelen. Luister en kijk maar”. Vervolgens speelt de leraar een snelle riedel op de fluit. “Zo kun jij dat ook leren!”

Rudolf Steiner beschrijft in zijn voordrachten over het raadsel van het temperament dat het voor cholerici goed is om met

verwondering naar de volwassene op te kunnen kijken. Dat betekent dat je datgene wat je de leerlingen aanleert, zelf goed onder de knie of in dit geval in de vingers moet hebben! Iets leren wat de volwassene zelf niet goed kan, werkt demotiverend. Als de relatie leraar leerling goed is, wil een cholericus minstens zo goed presteren als de volwassene. De reacties op prestaties moeten dus concreet helpend zijn op weg naar het leerdoel. Een opmerking als: "Fijn, doe maar goed je best dan gaat het wel lukken", is te abstract en geeft geen houvast voor de verbetering van prestaties.

Essentie: CONCRETE AANWIJZINGEN GEVEN NAAR AANLEIDING VAN PRESTATIES.

H.5–Reageren op het flegmatische temperament

Na de plantkundeperiode kijkt de leraar de schriften nog eens na en reageert schriftelijk op een Post-it-sticker. Dit is 1 van de vele mogelijkheden om te reageren op het schriftelijk werk van kinderen.

Voorbeeld 1:

“Samuel, wil jij 4 schriften van andere kinderen bekijken en het handschrift en de tekeningen vergelijken met die van jezelf. Daarna praten we er samen over.”

In het boek “Raadsels van het temperament” raadt Rudolf Steiner aan om de interesse van de flegmatici te wekken via de andere mens. Bovenstaand voorbeeld is een praktische invulling daarvan.

Essentie: INTERESSE STIMULEREN VOOR DE EIGEN PRESTATIE IN RELATIE TOT DE PRESTATIE VAN ANDEREN.

Voorbeeld 2:

“Isabella, ik heb je schrift bekeken en het viel me op dat je handschrift steeds regelmatig wordt. De afwerking en details van de tekeningen laten een wisselende kwaliteit zien. Zie jij dat ook, of valt je nog iets anders op als je je eigen schrift nog eens doorneemt?”

Flegmatici hebben een sterke verhouding tot processen. Die spelen zich af in de tijd. Geen momentopname, maar het geheel in het oog houden is dan passend.

Essentie: ZET DE REACTIE IN HET TIJDSPROCES.

Voorbeeld 3

De leraar geeft Noah een tegoedbon waarop staat dat hij recht heeft, om een tekening uit de periode op perkament papier, te mogen maken.

Het is voor een flegmatisch kind fijn om iets te krijgen.

Daarmee verwen je een kind en dat versterkt het behaaglijkheidsgevoel waarmee het zo verbonden is.

Essentie: REAGEER MET EEN GIFT.

Voorbeeld 4:

“Lowi, ik ga wat opschrijven over jouw periodeschrift en vraag jou verder te gaan. Je tekeningen zijn kleurrijk en goed in de vorm. Je handschrift is makkelijk leesbaar. De hoofdletters A schrijf je op drie manieren.....”

Flegmatici zijn gebaat met een weergave van de feiten.

Bovendien is het prettig als anderen een begin maken met een activiteit waarop zij dan kunnen doorborduren. Je hoeft dan als kind de trein niet zelf te starten maar kunt in een al rijdende trein meerijden.

Essentie: GEEF EEN REACTIE WAAROP HET KIND KAN AANHAKEN.

Voorbeeld 5:

“Naomi, zou jij dat gedicht over de vazen willen copieren en aan je klasgenootjes geven? Ik denk dat ze dat fijn zouden

vinden. Jouw vazengedicht verdient het om door meerdere kinderen gelezen en gewaardeerd te worden.”

Uitbreiden en vermeerderen is een thema dat past bij het flegmatische temperament. Door het eigen werk te delen met anderen wordt de kring van betrokkenen groter. De prestatie blijft niet geïsoleerd maar komt in samenhang met de omgeving te staan.

Essentie: DELEN EN VERBINDEN.

H.6–Reageren op het sanguinische temperament

Uitgangssituatie:

Tijdens de handwerkles heeft Rosa snel, veel en regelmatig aan haar fluitenzak gewerkt.

Voorbeeld 1:

Aan het eind van de les zegt de leraar tegen Rosa: "Ik ga voor jou een vlinder op het bord tekenen. Die vliegt net zo snel door de lucht als jij kunt breien."

Visuele beelden sluiten aan bij de belevingswereld van de sanguinici. Zij spreken de fantasie aan en een tekening is kleurrijk. Ook in de schriften zouden tekeningetjes als beeld voor processen of prestaties verhelderend werken. Een tekeningetje van een slak symboliseert een traag tempo bij dat beeld.

Essentie: REAGEREN MET VISUELE BEELDEN.

Voorbeeld 2:

"Rosa, toen ik jou tijdens de les zo snel en goed zag breien werd ik helemaal blij! Mijn dag is een gouden dag door jou geworden."

Het sanguinische kind is erg gevoelig voor een goede relatie met de leraar. Zeker jonge kinderen vinden het fijn iets te doen waarmee ze de volwassene een plezier kunnen doen.

Essentie: DE POSITIEVE WERKING VAN DE PRESTATIE OP DE VOLWASSENE VERWOORDEN.

Voorbeeld 3:

“Rosa je hebt zo hard en goed gewerkt, dat we even tussendoor met zijn allen feest gaan vieren. Jij mag zeggen welk lied we gaan zingen en daarna mag jij met de droppot langsgaan.”

Het verrassingselement is zeer aan het sanguinische temperament besteed. Als je als motto pluk de dag hebt, is het een weldaad als er op een dag leuke, onverwachte dingen gebeuren. Dat maakt en houdt het leven licht en feestelijk.

Essentie: HET VERRASSINGSELEMENT IN ZETTEN ALS REACTIE OP EEN PRESTATIE.

Voorbeeld 4:

“Rosa, wat brei je toch goed en snel. Ik ben zo benieuwd hoeveel naalden jij in een les breit. Lijkt het je leuk om na iedere gebreide naald een zonnetje op het bord te zetten?”

Als je de prestaties van leerlingen kunt inschatten, kun je je thuis al voorbereiden op een reactie. Met de vraag hoe zal ik morgen reageren op het snelle breien van Rosa, zoek je naar nieuwe reacties, die buiten je standaardreacties vallen. De inzet van de fantasiekracht van de volwassene zal het sanguinische kind zeker waarderen. Met deze reactie kom je tegemoet aan de behoefte aan afwisseling . Rosa mag nu steeds even van haar stoel naar het bord.

Essentie: VOORBEREIDEN OP EEN FANTASIEVOLLE NIEUWE REACTIE.

Voorbeeld 5:

“Rosa, zou jij aan twee verschillende breiwerkjes kunnen werken in de les? Bijvoorbeeld aan je fluitenzak en aan een kuikentje voor de paastafel. Dan mag je zelf kiezen hoe je het afwisselt.”

Het sanguinische element is dol op variatie. Het ziet van allerlei en kan zich met verschillende dingen verbinden. Het is flexibel ingesteld. Door deze reactie bied je Rosa de kans om snel van activiteit te kunnen wisselen. Dat is minder saai dan een hele les aan hetzelfde voorwerp bezig te zijn.

Essentie: VARIATIE AANBIEDEN.

H.7–Concrete reacties

Een andere benadering van de reactie van leerkrachten op de prestaties van kinderen is het onderscheid in concrete en abstracte reacties.

Kenmerkend voor concrete reacties is dat ze iets vertellen over de feitelijkheid van de prestatie. De leraar benoemt de concrete werkelijkheid.

Een voorbeeld:

“Die twee letters “m” zijn precies even groot.”

Door deze opmerking wordt het bewustzijn gewekt voor de feiten. Het helpt het kind om zijn eigen werk gericht waar te nemen. Dat kan dan sturend worden voor het handelen nl; om alle “m”s even groot te schrijven. Een concrete reactie geeft houvast. Het is duidelijk wat de leraar bedoelt. De reactie: “Je hebt heel mooi geschreven”, laat in het ongewisse waarom er mooi geschreven is of waar de leraar naar gekeken heeft.

De volgende voorbeelden hebben allemaal een concreet karakter.

- “Willen jullie je voeten zo naast elkaar zetten dat er nog een voet tussen zou passen? Ik zie nu dat er wel drie tussen kunnen.”
- “Vandaag heb je acht van de tien woorden goed geschreven en gister zes.”
- “Ik verwachtte dat jij vier rijtjes sommen zou maken, maar het zijn er twee.”
- “Wie kan de eerste regel van het lied zingen, zonder tussendoor adem te halen?”

- "Ik kreeg tranen in mijn ogen van ontroering."

"Tijdens mijn lagere schooltijd mocht ik iedere vrijdagmiddag tekenen in de tweede klas. Iedere keer tekende ik een touw tussen twee huizen met daaraan allemaal verschillende lantarentjes.

Als ik de tekening inleverde kreeg ik steevast als reactie, "dat heb je heel mooi getekend." Daar sprak wel waardering uit maar het hielp mij niet om nog iets anders te tekenen of om te weten wat er dan mooi was en waarom. Zelf was ik er helemaal niet tevreden over en vond ook dat ik steeds hetzelfde deed. Ik hoopte op een reactie waarmee ik een volgende stap zou kunnen zetten met het tekenen."

Concrete reacties kunnen helpen om de wil van het kind te richten; om bijvoorbeeld de volgende keer binnen de lijnen te kleuren. Concrete reacties weerspiegelen de waarnemingen van de leraar. Concrete reacties kunnen het oordeel van de leraar expliciet maken. Een mooie tekening kan mooi zijn, omdat de compositie van de onderdelen op elkaar afgestemd zijn, of omdat er veel verschillende kleuren genuanceerd zijn gebruikt, of omdat de houdingen van de personen uitdrukken wat ze bedoelen.

De kunst is om in de situatie te weten of een concrete reactie op z'n plaats is. Stimulerende en waarderende opmerkingen die concreet zijn helpen het kind om in beweging te komen, om te kunnen veranderen of om te weten waardoor een handeling niet lukt. Wie kent niet de moeite die het kind kan kosten om het touwtje springen onder de knie te krijgen! Wie steeds zegt: "Goed zo, blijf maar goed oefenen", geeft het kind geen

concrete aanwijzing om vooruit te gaan. Een concrete reactie zou kunnen zijn: "Je houdt nu je handen ver van je lichaam af, probeer ze eens dichterbij te houden" of "Je kijkt nu bij het springen naar je voeten waardoor je voorover buigt. Kijk eens naar Joachim terwijl je springt."

Detailvaardigheden die beheerst moeten worden om een vaardigheid als het touwtje springen te beheersen, worden zo concreet begeleid. De mooiste reacties van kinderen die je dan kunt horen zijn: "Ja, nu lukt het wel."

H.8-Abstracte reacties

“Leuk gedaan”, is een abstracte reactie. Nog enkele voorbeelden van abstract reageren:

- Super
- Wat hebben jullie toch goed je best gedaan
- Jammer zo’n resultaat
- Geweldig
- Jullie kunnen veel beter
- Wat een prestatie

Abstracte reacties geven vaak de gevoelens en de gedachten van volwassene weer. Uit “geweldig gedaan” spreekt enthousiasme en bewondering.

“Jammer zo’n resultaat”, drukt de teleurstelling van de leraar uit.

“Dit is onder de maat”, is een oordeel over de prestatie.

Abstracte reacties kunnen zo allerlei gevoelens en gedachten bij kinderen oproepen.

Een kind dat “super” hoort en het blijge gezicht ziet van de leraar krijgt een goed gevoel. Het wordt trots of blij. Zo kan “ik had meer van je verwacht”, een schuldgevoel opleveren.

Naast het uiten van gevoelens en gedachten kunnen abstracte reacties ook een aansporing zijn tot een betere prestatie.

Wie zegt: “Je moet wel harder gaan werken”, spoort aan tot het verhogen van het werktempo. Het heeft een abstract karakter.

Want het blijft nog onduidelijk hoe hard er dan moet worden gewerkt. Als er klinkt: “Nu heb je in 5 minuten 2 sommen

gemaakt, ik verwacht dat je in de komende 5 minuten er 7 maakt”, is de opdracht concreet beschreven.

Een aantal jaren geleden volgde ik een vertelcursus bij dhr. Laffré (toendertijd leraar van de Haagse vrijeschool). Hij benadrukte dat het van groot belang is zo veel mogelijk abstracte beschrijvingen te vermijden. Hij vond het bijna een doodzonde als je vertelde: “op een gegeven ogenblik”. ”Ik zie niets voor me”, riep hij dan. Door deze opmerkingen werd het verschil tussen het concrete en het abstracte karakter van de taal heel beleefbaar.

Voor de leraar is het van belang bewust te zijn van de verschillende kwaliteiten die samenhangen met het concrete en het abstracte. En wie de verschillende uitwerkingen ziet op kinderen kan heel enthousiast worden om dit pedagogisch en didactisch gereedschap zin vol te leren hanteren.

H.9–Reageren vanuit het verleden , het heden, of de toekomst

“Wanneer komt de dag dat ik jouw handschrift makkelijker kan lezen?”

Deze vraag kwam in het voorwoord ter sprake. Gezien de reactie van het kind werd de wil gewekt om beter te presteren. Het stellen van een vraag met toekomstkarakter werkt als een uitnodiging. De kans is groot dat een kind op een goede uitnodiging in wil gaan. Zeker als deze een open karakter heeft. Dan komt een kind niet onder druk te staan. Er wordt een vrije ruimte, een nieuwe kans geboden.

“Hoe komt het toch dat ik jouw handschrift zo moeilijk kan lezen?”

Zo’n vraag spreekt het hoofd aan. Het kind moet gaan nadenken en analyseren. Nadenken in het woord ligt al besloten dat het denken moet gaan over iets wat al gebeurd is; dus het verleden. Stel dat de leerling antwoordt: “Het komt omdat ik bang ben dat ik te langzaam schrijf. Dus ga ik snel schrijven en dan wordt het slordig! “

Dit gegeven werpt een helder licht op de zaak. Als de reactie zou zijn : “Ik vind het helemaal niet leuk om te schrijven” , dan is dat een verwijzing naar de motivatie. Op dat gebied zal de verandering gezocht moeten worden.

“Als ik je zie schrijven, lijkt het alsof je je pen heel ongemakkelijk vasthoudt. Zou je netter kunnen schrijven als je je pen anders gaat vasthouden?”

Deze reactie ontstaat in de actuele schrijfsituatie. De blik is op het heden gericht. Het "nu" is het enige moment dat er gereageerd wordt, het is a.h.w. nog warm. Een mogelijke verandering kan dan op dezelfde dag nog tot stand komen.

Hoe jonger het kind is, hoe meer het leeft in het heden. Kijk je naar de temperamenten, dan heeft de melancholicus de sterkste binding met het verleden, is de cholericus het meest op de toekomst gericht, leeft de sanguinicus in het heden en drijft de flegmaticus mee op de tijdstroom.

Menig leraar zal intuïtief met deze verschillen rekening houden. Het kan hem helpen door zich bewust bezig te houden met de vraag:

Is het goed om voor dit kind in deze klas te reageren vanuit het verleden, het heden of de toekomst?

Dat schept extra kansen om aan te sluiten bij de behoeftes van kinderen.

H.-10 Het terughouden van de reactie op een prestatie van een kind

Een leraar reageert vaak primair dat wil zeggen onmiddellijk op iets wat een kind of een klas doet. In veel gevallen kan dat zinvol zijn. Als een leraar echter een prestatie heeft waargenomen en zich terughoudt, kan er nog van alles met de waarneming gedaan worden.

Enkele mogelijkheden:

1. De waarneming in gesprek brengen met een collega.

Een voorbeeld:

Iedere ochtend fluit een klas een aantal liedjes. Wanneer de kinderen hun fluit gepakt hebben, beginnen ze meteen te fluiten. Zo ontstaat een kakofonie aan geluiden door elkaar heen. De leraar heeft op verschillende manieren gereageerd. Hij heeft ze vermanend toegesproken, gevraagd of ze willen wachten met fluiten tot het gemeenschappelijk begin. Hij heeft fluiten laten opruimen, enz.

Toch hebben de reacties niet het gewenste resultaat opgeleverd. In de pauze schiet de leraar een collega aan en vertelt zijn ervaringen. "Oh, dat had ik ook", antwoordde zijn collega. Alleen al de herkenning van het vraagstuk helpt te relativieren en te ontspannen. Vervolgens beschreef de collega zijn aanpak. "Ik vroeg de klas hoeveel dagen we nodig zouden hebben om te bereiken dat er niemand vóór het gezamenlijke begin zou fluiten". De klas pakte de handschoen op en na drie dagen was het zover! Geïnspireerd door deze praktijkervaring ging de leraar op zoek naar de nieuwe reactie.

2. De waarneming proberen te duiden, een diagnose stellen.

Een voorbeeld:

Regelmatig neemt een leraar waar dat Stefan, als hij een tekst van het bord moet overschrijven, weinig op papier heeft na afloop van zijn werktijd.

Natuurlijk kun je daarop reageren, maar als je je terughoudt en je de vraag stelt: "Hoe zou het toch kunnen komen dat Stefan zo weinig op papier krijgt?", kan je dichter bij de oorzaak komen. Misschien kan hij de tekst op het bord niet goed zien. Misschien is hij steeds afgeleid en mist de nodige concentratie. Misschien is hij niet gemotiveerd of betrokken. Misschien wil hij extra aandacht vragen of.....

Door rond te lopen met deze vraag of nog meer waar te nemen kan er een antwoord komen of een richting waarin de diagnose gezocht kan worden. Dat laat nieuw licht schijnen op wat een passende reactie zou kunnen zijn.

3. De waarneming opschrijven.

Een voorbeeld:

Tijdens de schilderles neem je waar dat Olivier met zijn penseel aldoor over dezelfde plek strijkt. Er ontstaan oneffenheden op het papier en een gaatje. Je besluit niet te reageren, maar thuis de waarneming op papier te zetten en zoveel mogelijk details te beschrijven. Door je het kind thuis opnieuw helder voor de geest te halen, zou het kunnen dat je opeens nog nieuwe feiten ziet.

Plotseling zie je hoe bleek het gezicht van Olivier was en hoe flets zijn ogen stonden. Dat was je in de concrete situatie nog niet opgevallen. Als dan blijkt dat Olivier de volgende dag niet op school is wegens griep, is duidelijk wat er aan de hand was.

Wanneer Olivier zelf aangeeft dat hij hulp nodig heeft, dan gaat dat altijd voor.

En het is goed mogelijk om primair te reageren en tevens thuis de waarneming alsnog op te schrijven. De weg inslaan van het bewust terug houden van een reactie, laat een ander pedagogisch en didactisch landschap zien. Dat kan een waardevolle verrijking opleveren voor leraar en leerling.

H.11-Proef op de som

Veel voorbeelden van reacties op prestaties van kinderen zijn aan de orde geweest en verschillende blikrichtingen besproken. Tot slot nog een aantal uitspraken waarmee je de proef op de som kunt doen met de vraag:

“Vanuit welke invalshoek komen deze reacties?”

- Je staat erbij alsof je tien zakken zand op je schouders draagt
- Ik denk dat het te moeilijk voor jullie was en dat er daarom zo slordig gewerkt is
- Oké
- Ik wil meer betrokkenheid zien
- Ik ben benieuwd wie dit lied morgen alleen voor de klas wil zingen.
- Leuk gedaan
- Beter kan het niet
- Als je je potlood net zo vast houdt als Rebecca gaat het schrijven denk ik makkelijker
- Bij Cor zijn alle vingers gestrekt
- Zo ben je niet goed bezig
- Francien en Mieke klappen precies even snel
- Wat schrik ik hiervan
- Matthias had gisteren vijftientig woorden gevonden die met “sch” begonnen

Bovenstaande zinnen kunnen vanuit totaal verschillende stemmingen gezegd worden. Zij geven de gevoelswaarde aan de woorden. Alle uitspraken zijn gekoppeld aan de stemming van degene die ze uitspreekt . De 1^e zin kan zowel uit irritatie, als vanuit de bemoediging worden uitgesproken.

H.12–Nawoord

Hopelijk heeft de lezer kunnen beleven dat verschillende reacties verschillende uitwerkingen op kinderen hebben. Daarom is het goed om af en toe stil te staan bij de volgende vragen:

- Waarom reageer ik eigenlijk op een prestatie?
  - Wat wil ik bereiken met mijn reactie?
  - Wanneer wil ik wel of wanneer zal ik niet reageren op wat kinderen doen?
  - Wat voor soort reactie is passend in deze situatie, voor dit kind?
  - Wat gebeurt er met mij als ik b.v. een concrete of abstracte reactie geef? En wat gebeurt er bij het kind?
- Een uitdagend en boeiend werkterrein.
Veel plezier bij het opdoen van nieuwe ervaringen!

Gerda Lubberdink